Mistä on musiikki tehty?

Sauli Heikkilä, Roope Aarnio

Musiikin teoriaa harrastajille ja kiinnostuneille kuuntelijoille.

Veikkaan, että aika monella musiikin harrastajalla on tullut joskus mieleen, että minäpä otan nuoteista selvää. Ryhdyn opiskelemaan musiikin teoriaa!

Eipä aikaakaan, kun lukuisat etumerkit, asteikot, latinankieliset nimitykset ja loputtomat säännöt ovat sammuttaneet innon. Teoriakirja palautetaan myöhästyneenä kirjastoon ja palataan soittamaan mandoliinilla Emmaa ja kopioimaan jäykin sormin kitarankaulalle ulkoaopittuja sointuja.

Kansanmusiikki-lehti yrittää etsiä toisen näkökulman musiikin teoriaan. Etsimme keinoja ymmärtää elementtejä, joista musiikki on tehty. Pyrimme antamaan välineitä helpompaan soittamiseen. Miten kappaleen sävellaji löytyy, miten kappaleen voisi soinnutaa itse, kuinka melodian voisi muistaa helpommin. Artikkelisarja ei ole tehty pelkästään soittajia varten, vaan se auttaa myös kuuntelijaa ymmärtämään kuulemaansa. Sitä paitsi, jokaisessa meissä asuu myös muusikko: kaikki oasaavat laulaa ja jokaisella on matkassaan kaiken aikaa mainio rytmisoitin, keho.

Jokaisen artikkelin yhteydessä on yksinkertaisia harjoituksia, joita pystyy tekemään jokainen, jolla on edes vähän kiinnostusta.

Tietenkään emme pyri esittämään täydellistä musiikinteoriaa, vaan antamaan perusidean, mistä on kysymys. Sen pohjalta voi sitten käydä jälleen lainaamassa sen musiikinteorian kirjan.

Artikkelin ideoijana, teoriatomppelina ja toimittajana toimii Sauli Heikkilä ja asiantuntijana kansanmusiikinteorian opettaja Roope Aarnio.

Mikä sinulle on vaikeaa musiikinteoriassa? Mitä sinä haluaisit oppia? Kerro meille: Kansanmusiikkiliitto, Hämeentie 34 D, 00530 Helsinki (kuoreen merkintä "teoria") tai lähetä sähköpostia: lehti@kansanmusiikkiliitto.fi.

Ensimmäinen harjoitus

(tasajakoinen pulssi, neljäsosat, kahdeksasosat ja kuudestoistaosat)

Rytmi on musiikin perusta. Jo kohdussa elämme äidin sydämenlyöntien tahtiin. Erityisen tärkeässä asemassa rytmi on pelimannimusiikissa ja sen harjoittelemiseen kannattaa panostaa.

Jokaisella ihmisellä on rytmitaju. Muuten ei käveleminen tai taputtaminen onnistuisi. Puhumisenkin kanssa olisi vaikeaa. Rytmin ja pulssin tuntemus täytyy saada kehoon, siksi pelkästään paperilla tai päässä harjoittelu ei riitä. Täytyy nousta ylös liikkumaan. Harjoituksessa on tarkoitus hyödyntää liike- ja puhekykyä rytmitajun kehittämiseen ja pulssin kokemiseen.

- Lähde kävelemään
- Yritä saada askeleet mahdollisimman tasaiseksi ja yhtä pitkiksi
- Taputa käsilläsi tuplatempossa eli kaksi kertaa joka askeleelle
- Yritä pitää edelleen askeleet saman mittaisina ja taputukset tarkalleen puolet nopeampina
- Hoe sanaa "pa-la-pe-li" niin, että joka askeleella ehdit sanoa sen kokonaan
- Kiinnitä edelleen huomiota rytmin tasaisuuteen ja yhtäaikaisuuteen
- Kun tämä alkaa sujua, lähde painottamaan eri tavuja ja sovita taputus painotetuille tavuille

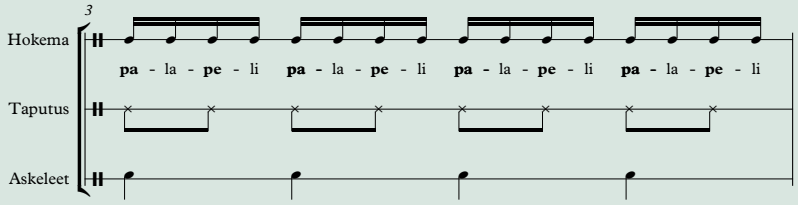

Polkkakilpailun satoa

Tämän vuoden Perinnearkun järjestämässä kilpailussa etsittiin uusia polkkasävelmiä, jotka soveltuisivat erityisen hyvin jameissa soitettavaksi. Kisaan saapui määräaikaan mennessä yhteensä 50 sävellystä nimimerkeillä. Tuomariston jäsenet valitsivat näistä finaaliin kuusi. Kilpailun finaali järjestettiin Pelimannitalossa Kaustinen Folk Music Festivalilla 9.7.2014. Lopullisen voittajan valintaan finalistien joukosta vaikuttivat tuomariston jo aikaisemmin antamien äänten lisäksi yleisön äänet.

Ensimmäsen palkinnon sai **Minna Torpa** sävellyksellä "Heinäkuu", toisen palkinnon **Teija Niku** sävellyksellä "Ilon kautta" ja kolmannen palkinnon **Anna Kattainen** ja **Elli Marjanen** sävellyksellä "Rapid polka - Kosken polkka"

Kaikkien sävellyskilpailujen, 2011 polska, 2013 sottiisi ja 2014 polkka, finalistisävellykset löytyvät nuotteina Perinnearkun nuottiarkusta, jonne pääsee helpoiten yhdistyksen nettisivujen www.perinnearkku.net kautta. Soitettuina sävellykset ilmestyvät Perinnearkun Youtube-kanavalle www.youtube.com/perinnearkku vuoden 2014 aikana.

Ohessa voittoisa heinäkuu.

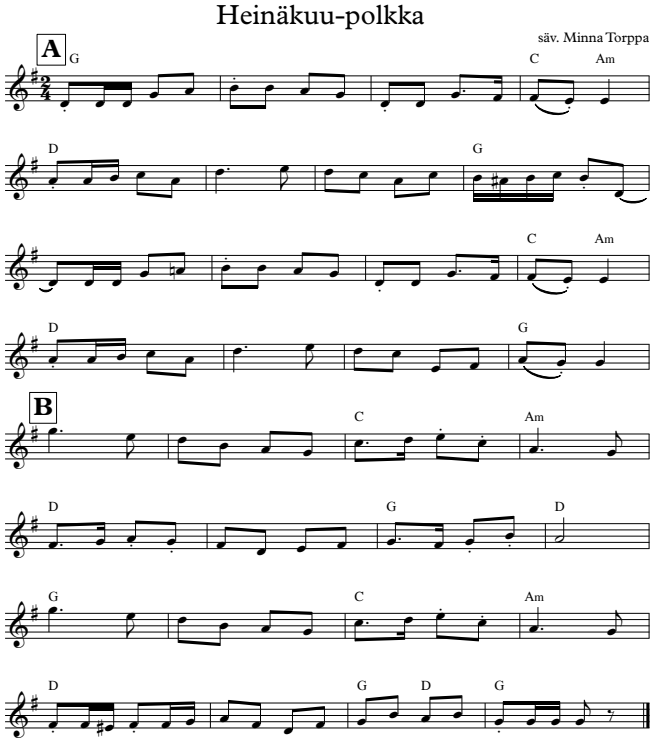

Mistä on musiikki tehty?

Musiikin teoriaa harrastajille ja kiinnostuneille kuuntelijoille

Teksti: Roope Aarnio
Piirros: Veera Juutinen

Nuotinlukutaidon perusteet on helppo oppia. Yksinkertaiset ohjeet löytyy helposti netistä ja teoriaoppikirjoista. Haaste on siinä että jaksaa harjoittaa riittävästi nuotinlukutaitoaan, jotta se kehittyy, helpottuu ja nopeutuu. Lukemaan oppii vain lukemalla. Eli nuottikirja käteen ja kappaleita kahlaamaan, vaikka yksi uusi sävelmä päivittäin soittaen tai laulaen.

Helpoista ja tutuista lauluista on hyvä aloittaa. Nuotteja lukemalla kehittyy sisäinen kuulo ja instrumentin hallinta isoin harppauksin. Samalla kasvaa oma ohjelmisto. Kannattaa kuitenkin muistaa, että nuotti on vain karkea yritys kuvata visuaalisesti jotain kuuloon perustuvaa abstraktia asiaa, musiikkia. Kyseessä on siis vain suuntaa antava ohjeistus tai muistilappu. On paljon musiikin elementtejä, joita nuottikuvasta on vaikea saada kunnolla selville, kuten soundi, fraseeraus, svengi, tarkka sävelkorkeus ja niin edelleen. Mutta paljon asioita se myös kertoo. Nuotteja kannattaa opetella lukemaan, jotta voi paremmin ymmärtää ja opiskella musiikkia lisää.

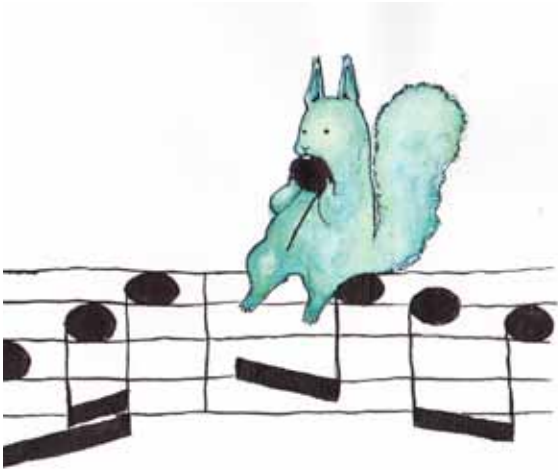

Nuottiviivasto: Tavallisesti nuottiviivastossa on viisi viivaa. Nuottien sijoittuminen viivastolla kertoo sävelkorkeuden, ylhäällä on korkeat sävelet ja alhaalla matalat sävelet.

Tahtilaji: Tahtilaji kertoo kappaleen sykkeen, pulssin, eli kuinka moneen lasketaan. Yleisimmät lienee 4/4 (tangot ja foxit), 2/4 (polkat, humpat, jenkat), 3/4 (valssit, masurkat, polskat), 5/4 (kalevalainen runolaulu) 6/8 (Jigit) ja 12/8 (Slovarit kuten Delilah, Valot, Sinun omasi). Alempi luku kertoo minkä mittaisista tahdin sisäisistä yksiköistä on kyse, ja ylempi luku kertoo kuinka monta niitä yksiköitä tahdissa on.

Tempomerkintä: Tempomerkinnästä näkee kuinka nopea kappale on. Tältä osin käytäntö on kirjavaa. Perinteinen klassisen musiikin merkintä kertoo italiankielellä esityssuosituksen (esim allegro = iloisesti, tai lento = hitaasti), kun taas nykyaikaisempi ja täsmällisempi tapa on ilmoittaa tarkka metronomilukema eli kuinka monta iskua on minuutissa.

Nuottiavain: Nuottiavain kertoo miltä korkeudella nuottiviivaston sävelet soivat. Eri soittimille ja äänialoille on monia nuottiavaimia, mutta yleisin on G-avain (diskanttiklaavi) joka määrää g1-sävelen paikan toiseksi alimmalle viivalle. G-avain soveltuu korkeudeltaan hyvin melodiasoittimille ja sopraanoäänialalle. Bassoklaavi eli F-avain on sopiva matalille äänille ja instrumenteille. Pianistit, haitaristit ja kantelistit lukevat yleensä vasemman käden basso-osuudet F-klaavista.

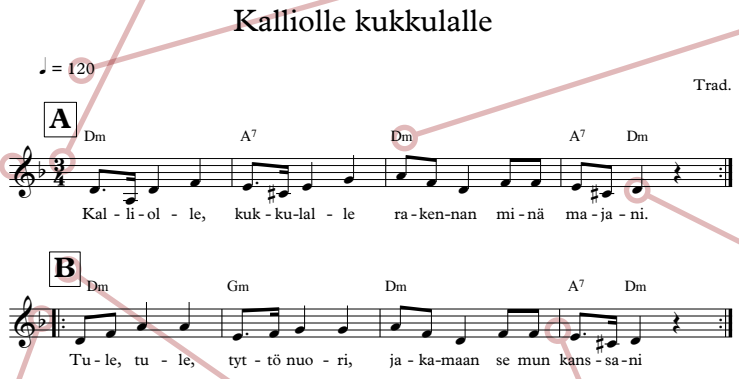

Sointumerkit: Viivaston yläpuolella on usein reaalisointumerkit, joista selviää kappaleen harmonia ja siihen sopivat soinnut. Esimerkiksi Dm tarkoittaa D-mollikolmisointua

Nuotit: Nuotin päät (pallot) kertovat sävelkorkeuden, palkit (tai liput) nuotin varren toisessa päässä kertovat sävelen keston (aika-arvon) tempoon nähden.

Etumerkintä: Etumerkinnästä selviää kappaleen sävellaji. Etumerkintä ylentää tai alentaa tietyt sävelet koko kappaleen ajaksi, jotta oikea sävellajin tuntu välittyisi. Jos kappale menee C-duurissa tai A-mollissa, eli pianon valkoisilla koskettimilla, ei etumerkintää tarvita. Muissa sävellajeissa on omat etumerkkinsä. Sävellajeja on 12 duuria ja yhtä monta mollia. Usein riittää jos osaa niistä noin puolet, eli kolmeen ylennys- ja alenusmerkkiin asti. Monesti kappale päättyy toonikaan, eli sävellajin perussäveleen. Esimerkkikappaleen sävellaji on D-molli.

Rakenne: Kappaleen rakenteen hahmotus on tärkeää, ja siihen nuottikuvalla on iso vaikutus. Hyvin kirjoitettu nuotti selventää rakennetta ja auttaa nopeasti hahmottamaan kappaleen kokonaisuuden. Huonosti jaoteltu nuotti saa taas yksinkertaisenkin kappaleen näyttämään epäselvältä. Rakennetta merkitään usein neliön sisällä olevilla isoilla kirjaimilla.

Tahtiviivat: Selventävät tahtilajia ja nuottikuvaa. Käytännössä helpottavat jaottelemaan luettavaa, kuten vaikka sanojen välit tai pilkut kirjoitetussa tekstissä.

Aiheeseen liittyviä nettilinkkejä ja verkko-oppimateriaaleja:
http://www.jerelaukkanen.com/materials/notaationperusteet/
http://www.nuottila.info/2007/
http://www2.siba.fi/muste1/
http://www15.uta.fi/arkisto/mustut/mute/

Mistä on musiikki tehty?

Musiikin teoriaa harrastajille ja kiinnostuneille kuuntelijoille

Teksti: Roope Aarnio
Piirros: Veera Juutinen

Sävelet ja asteet

Sävelten tunteminen on soittamisen ja laulamisen kannalta tärkeää. Se on myös suhteellisen helppoa. Asiaa kannattaa lähestyä numeroiden kautta, mutta oman instrumentin näkökulmasta. Kun osaa sävelten nimet ja ymmärtää niiden funktion (käyttötavan ja merkityksen), on kappaleiden opettelu ja kommunikointi muiden muusikoiden kanssa huomattavasti helpompaa.

Pääsäveliä on seitsemän ja ne on nimetty aakkosten mukaan: **A, B, C, D, E, F, G.** Lisäksi on viisi säveltä, jotka ovat joko alennettuja tai ylennettyjä: **A#=Bb, C#=Db, D#=Eb, F#=Gb** ja **G#=Ab**. Oktaavissa on siis yhteensä 12 säveltä. Suomessa noudatetaan enimmäkseen saksalaista musiikkikoulutusperinnettä, jossa B:n nimi on muutettu H:ksi. Anglo-amerikkalaisessa musiikkitraditiossa käytetään B-nimitystä, jolloin alennettu B on Bb.

Asteikko, jonka pohjalle usein musiikinteoria-ajattelu perustuu, on pianon valkoisille koskettimille osuva C-duuriasteikko:
C–D–E-F–G–A–H-(C)

Jos unohdetaan sävelten nimet hetkeksi ja ajatellaan duurin sävelet numeroina, tulee asteikosta seuraavanlainen:

1.–2.–3.-4.–5.–6.–7.-(1.)
Ensimmäiset kolme sävelaskelta ovat kokonaisia, 3:n ja 4:n asteen välissä on vain puolisävelaskel, 4:stä 7:teen asti on kokosävelaskeleita ja lopulta 7:stä 1:en on taas puolisävelaskel. Yhden kokosävelaskeleen sisällä on kaksi puolisävelaskelta, jolloin duurin **sävelaskelrakenne** on 1-1-1/2-1-1-1-1/2. Tätä sävelaskelrakenteen tai asteikon sävelten ajattelua astenumeroina kutsutaan relatiiviseksi hahmottamiseksi. Siinä perussävel (**1.**) voi olla mikä sävel tahansa. Relatiivinen hahmottaminen auttaa esimerkiksi vaihtamaan sävellajia (transponoimaan) tai oppimaan kappaleen helpommin korvakuulolta.

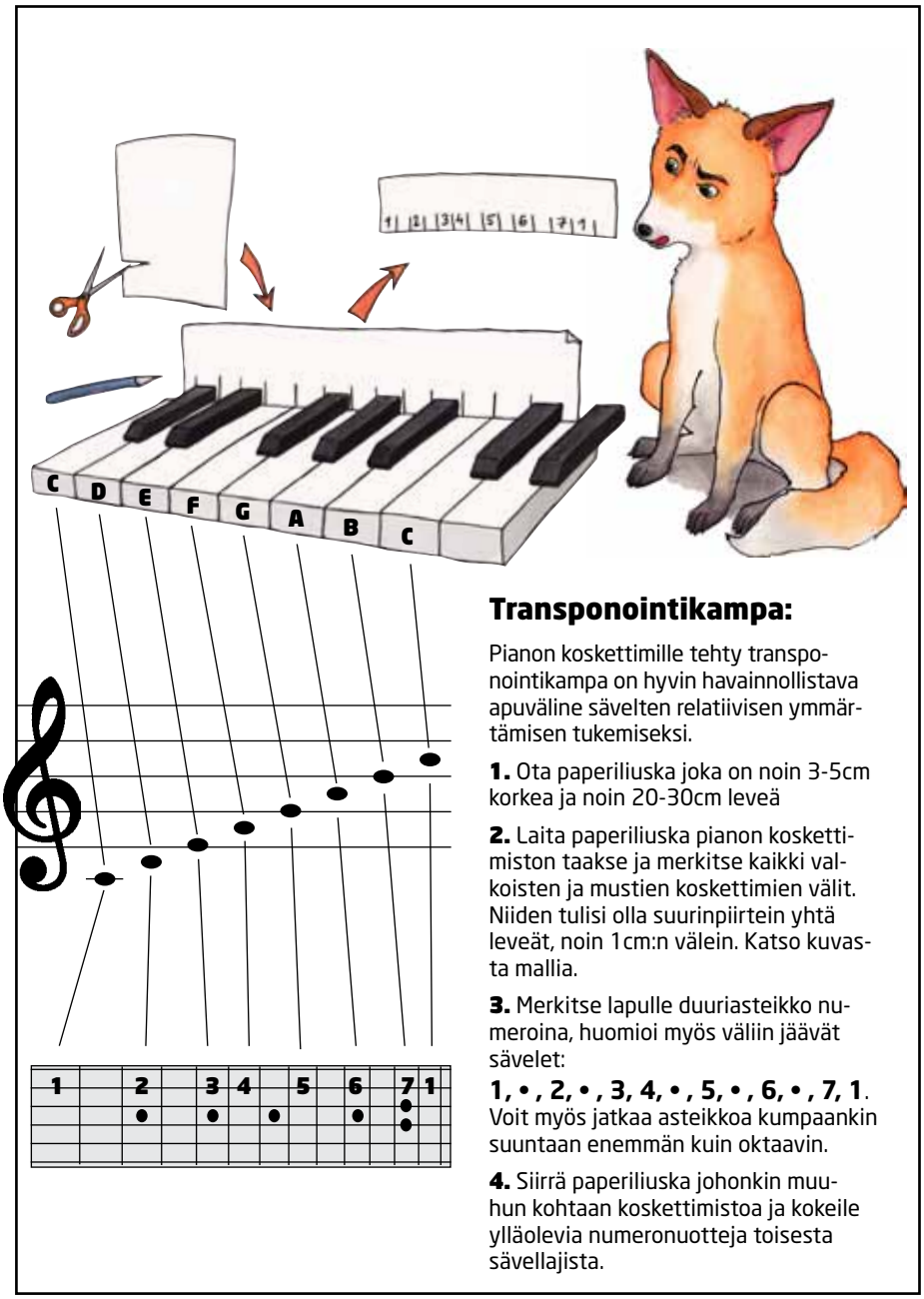

Transponointikampa:

Pianon koskettimille tehty transponointikampa on hyvin havainnollistava apuväline sävelten relatiivisen ymmärtämisen tukemiseksi.

1. Ota paperiliuska joka on noin 3-5cm korkea ja noin 20-30cm leveä

2. Laita paperiliuska pianon koskettimiston taakse ja merkitse kaikki valkoisten ja mustien koskettimien välit. Niiden tulisi olla suurinpiirtein yhtä leveät, noin 1cm:n välein. Katso kuvasta mallia.

3. Merkitse lapulle duuriasteikko numeroina, huomioi myös väliin jäävät sävelet:
1, • , 2, • , 3, 4, • , 5, • , 6, • , 7, 1.
Voit myös jatkaa asteikkoa kumpaankin suuntaan enemmän kuin oktaavin.

4. Siirrä paperiliuska johonkin muuhun kohtaan koskettimistoa ja kokeile ylläolevia numeronuotteja toisesta sävellajista.

Muitakin relatiivisia menetelmiä musiikilliseen ajatteluun on kehitelty. Tunnetuin lienee Zoltan Kodalyn käyttämä latinalaisiin sävelnimiin pohjautuva solmisaatio, jossa käytetään tavuja: **Do, Re, Mi, Fa, So, La, Ti, (Do)**. Intialaisen klassisen musiikin swara-systeemi on samankaltainen, ja sen sävelnimet ovat **Sa, Re, Ga, Ma, Pa, Dha, Ni, (Sa)**. Sillä ei lopulta ole väliä, minkä metodin kokee itselleen luontevimmaksi. Tärkeintä on kuitenkin oppia ajattelemaan säveliä niin, että ymmärtää sävelten sijainnin sävellajissa, suhteessa perussäveleen, riippumatta niiden varsinaisesta värähtelytaajuudesta.

Esimerkiksi Pienen pieni veturi voidaan ajatella näin:
// 1,1,1,2,3,3,3, / 4, 4,4, 3, 3, / 1,1,1,2,3,3,3,3, / 2, 2, 1, //

Keksitkö mikä tämä on:
// 1,2,3,4,5 , 5, / 6, 6, 5, / 6, 6, 5, / 5,4,4,4,4,3,3, / 3,2,2,2,2,1,1, / 1,3,5, 1,3,5, / 5, 5, 1, //

Voit vielä itse kirjoittaa jonkun kappaleen numeroiksi esim. Pieni kissan poikanen tai Maijal´oli karitsa.

Mistä on musiikki tehty?

Musiikin teoriaa harrastajille ja kiinnostuneille kuuntelijoille

Teksti: Roope Aarnio
Piirros: Veera Juutinen

Asteikosta ja bordunasta

Viime numerossa tutustuttiin sävelten ajatteluun asteina. Nyt olisi tarkoitus jatkaa siitä, ja syventää ymmärrystä sävelten asteista ja asteikkojen sävelistä.

Länsimaisessa musiikissa melodia on usein joko duurissa tai mollissa. Muita asteikoita tai sävelikköjä käytetään harvemmin. Meille on tuttua myös selkeä funktionaalinen harmonia, eli sointujen käyttö. Soinnuilla tuetaan melodiaa ja luodaan musiikkiin lisää jännitteitä ja purkauksia. Muiden kulttuurien musiikeista on löydettävissä monipuolisempi valikoima sävelikköjä ja asteikkoja. Sen sijaan säestys on usein bordunaan eli yhteen pitkään pohjasäveleen perustuvaa. Sointuja ei käytetä välttämättä lainkaan. Tämän tyyppisessä musiikissa jännitteet ja purkaukset luodaan usein melodian ja bordunan välillä, ja toki myös rytmin avulla. Hyvänä esimerkkinä voisi olla mielikuva intialaisesta musiikista.

Borduna (drone) on muuttumattomana pysyvä jatkuva pohjasävel, joka on useimmiten sävellajin perussävel. Jotkut soittimet (esimerkiksi kampiliira, säkkipilli ja sitar) ovat jopa jalostuneet juuri borduunamusiikkiin parhaiten soveltuviksi. Borduunaan pohjautuvaa musiikkia voi kutsua modaaliseksi, johonkin tiettyyn asteikkoon tai sävelikköön perustuvaksi musiikiksi. Borduunan kanssa asteikkojen ja sävelikköjen luonne tuleekin parhaiten esille.

Asteikkoja ja sävelikköjä on maailmassa tuhansia. Kaikilla niillä on oma karaktäärinsä, soundinsa ja tunnelmansa. Kaikkia asteikkoja ei silti tarvitse opetella nimeltä voidakseen musisoida niillä. Tärkeää on ymmärtää niiden muodostamisen periaatteet, jotta voi itse pitää hauskaa eri sävelikköjen parissa.

Kokeile eri sävelikköjä vaikka pianolla tai harmoonilla. Soita matala pohjasävel (sävellajin perussävel) ja sen päälle vapaasti päättämiäsi sävelikön tai asteikon säveliä. Muista pitää sävelet samoina koko ajan, sillä muuten asteikko vaihtuu. Mieti samalla miltä keksimäsi asteikko kuulostaa ja mitä mielleyhtymiä se tuo. Joku voi olla haaveikas ja toiveikas, joku voi olla synkkä. Joku voi olla keltainen, joku vaikkapa torstai. Ne ovat sinun omia tulkintojasi sävelsuhteiden luomasta tunnelmasta. Tällä tavalla improvisoimalla ja tunnelmoimalla saat helposti kulutettua aikaa tuntikaupalla. Saatat jopa huomaamattasi säveltää uuden kappaleen.

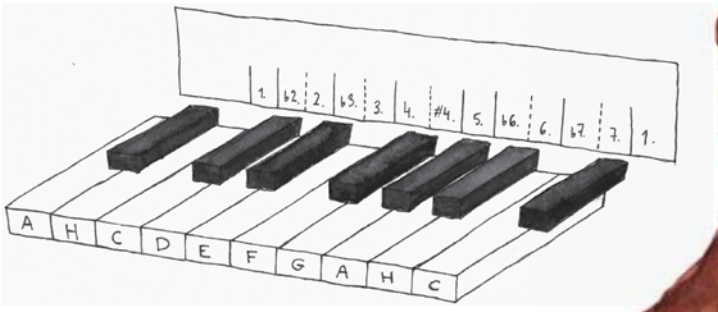

Tämän pianokamman avulla voit helposti kokeilla eri asteikkoja ja niiden tunnelmia. Muista vain pitää sama borduna soimassa. Jos siirrät pianokampaa, muista vaihtaa myös borduuna-sävel 1.-sävelen kohdalle.

Muutama esimerkki olemassa olevista asteikoista:	
Duuri	1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.
Molli	1. 2. b3. 4. 5. b6. b7.
Harm.molli	1. 2. b3. 4. 5. b6. 7.
Doorinen	1. 2. b3. 4. 5. 6. b7.
Miksolyydinen	1. 2. 3. 4. 5. 6. b7.
Overtone	1. 2. 3. #4. 5. 6. b7.
Hijaz	1. b2. 3. 4. 5. b6. b7.

Ensimmäinen ja viides pysyvät paikallaan

Kansanmusiikissa voidaan usein ajatella että perussävel (1.) ja kvintti (5.) ovat muuntumattomia, vakaita, ja pysyvät paikallaan. Niiden ansiosta määräytyy kuulokuva ja tunne jostakin tietystä sävellajista. Muilla sävelillä (2. 3. 4. 6. 7.) on kaksi eri korkeutta, korkea ja matala. Tämäkin ajatus perustuu kuulokuvaan. Nuotilla voi periaattessa olla useita eri korkeuksia, mutta korvamme hahmottaa tietyille asteille vain kaksi vaihtoehtoa: korkean ja matalan. Muut korkeudet koetaan jo jonkin muun asteen säveliksi. Esimerkiksi duurissa 3. sävel on korkea ja mollissa 3. sävel on matala (C-duurissa E ja mollissa Eb). Mutta jos duurin 3:tta säveltä yrittää korottaa vielä korkeammaksi, kuulostaa se jo 4. säveleltä (E# = F).

Jos ajatellaan lähtökohtana C-duuriasteikkoa (pianon valkoiset koskettimet), niin vakaat sävelet ovat 1. ja 5. (C ja G). Loput sävelet ovat lähtökohtaisesti korkeita, paitsi 4. (F-sävel) joka on matala. Jos se sävel korotetaan (#4. tai fis-sävel), saadaan aikaan asteikko, jota kutsutaan Lyydiseksi moodiksi. Kunhan vain yhä pidetään pohjasävelenä ja bordunana säveltä C. Samanlaisen lyydisen moodin saa aikaan myös kun soittaa pelkkiä valkoisia koskettimia ja pitää bordunana ja pohjasävelenä säveltä F (1. 2. 3. #4. 5. 6. 7.). Tämän lyydisen moodin monet kokevat kirkkaana ja valoisana. Sen vastakohtana voisi olla fryyginen moodi, jossa kaikki muuttuvat sävelet ovat matalia (1. b2. b3. 4. 5. b6. b7. = C, Db, Eb, F, G, Ab, Bb). Sen useimmat kokee melko synkkänä ja tummana.

Asteikossa on siis seitsemän säveltä, joista viidellä voi olla kaksi eri korkeutta. Kaksi säveltä pysyy muuttumattomana. Vaihtoehtoja erilaisille asteikoille on tällöin yhteensä 32 (2x2x2x2x2=32). Voit kokeilla ne kaikki systemaattisesti läpi ja miettiä oman järjestyksesi kirkkaimmasta tummimpaan.

Kaikki tämä saattaa vaikuttaa luettuna sekavalta, mutta kokeilemalla se selviää. Tee jälleen uusi pianokampa (ohjeet viime numerossa), ja merkitse siihen kaikki asteet seuraavalla tavalla:

| 1.|b2. 2.|b3. 3.| 4. #4.| 5.|b6. 6.|b7. 7.| 1.|

Mistä on musiikki tehty?

Musiikin teoriaa harrastajille ja kiinnostuneille kuuntelijoille

Teksti: Roope Aarnio
Piirros: Veera Juutinen

Miten löydän melodiaan sopivat soinnut?

Melodian soinnuttaminen on pelimannille tärkeä taito. Varsinkin kitaristit, haitaristit, harmoonin ja muiden sointusoitinten soittajat joutuvat soinnuttamaan tämän tästä. Kuinka sitten voi löytää ne oikeat ja parhaiten sopivat soinnut? Kuuntelemalla ja analysoimalla melodiaa. Jos osaa korvakuulolta tai nuottikuvasta analysoida melodian sävelen suhteessa sävellajiin, pystyy perussoinnut löytämään varsin helposti. Soinnuttamisen teoreettinen osaaminen toki helpottaa ja nopeuttaa prosessia. Tässä on hieman vinkkejä alkuun pääsemiseksi.

C-duuriasteikon sävelet ja niille sopivat soinnut

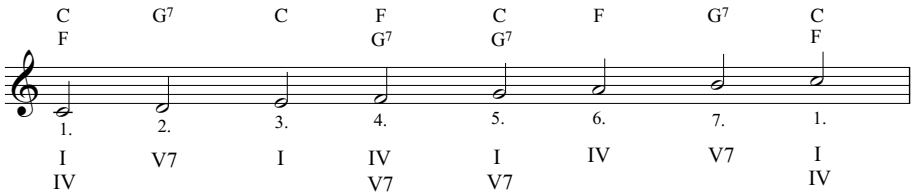

Sointukulku eri sävellajeissa

	A-osa				B-osa			
	I	I	V7	I	IV	I	V7	I
C-duuri	C	C	G7	C	F	C	G7	C
D-duuri	D	D	A7	D	G	D	A7	D
F-duuri	F	F	C7	F	Bb	F	C7	F
G-duuri	G	G	D7	G	C	G	D7	G
A-duuri	A	A	E7	A	D	A	E7	A

Helpot perussäännöt:

- Jokaisessa sävellajissa on kolme tärkeintä sointutehoa: I, IV ja V7.
- I aste (sävelet 1, 3, 5), IV aste (sävelet 1, 4, 6), V7 aste (sävelet 2, 4, 5, 7).
- Jokaiselle asteikon sävelelle on siis 1-2 luontevinta sointua.
- Vahvimmat melodiasävelet soinnuttamisen kannalta ovat 2., 3., 6. ja 7., joille on vain yksi sointuvaihtoehto, kun muilla sävelillä (1.,4.,5.,) vaihtoehtoja on kaksi.
- Useimmiten kappaleen soinnut alkavat ja päättyvät I-asteelle, ja osien lopuissa on usein V-aste juuri ennen viimeistä I-asteen sointua (esim. IV-V7-I)

Lintu lensi oksalle:

- vahvoilla tahdinosilla olevat sävelet on numeroitu (poikkeuksena kolmas tahti jossa 7. sävel tulee heikolla iskulla)
- sointutehot on merkitty roomalaisilla numeroilla, jotta kappale on helppo säestää myös muista sävellajeista
- voit kokeilla itse numeroida ja soinnuttaa kolmannella rivillä olevan C-osan melodian

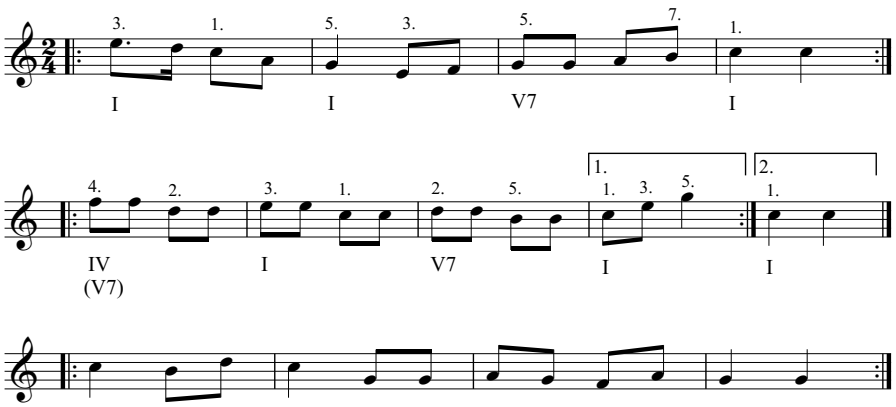

Vaikka tahdissa olisi useita eri sointuihin kuuluvia säveliä, ei niitä kaikkia tarvitse aina soinnuttaa erikseen. Usein tasaisesti ja melodiaa hitaammin liikkuva soinnutus on paremmin toimiva. Tällöin vahvoilla tahdinosilla olevat sävelet yleensä määräävät sopivimman sointutehon. Sointukulun on hyvä olla itsessään luontevasti etenevä.

Eri musiikkityyleissä on olemassa omia yleisiä sointukiertoja ja -rakenteita. Yksi suomalaisen kansanmusiikin keskeisiä sointukulkuja voisi olla esimerkiksi tämä:

I - I - V7 - I, IV - I - V7 - I

Kyseistä sointukiertoa soittaessa tulee varmasti mieleen useita lauluja: Kukkuva kello, Lintu lensi oksalle, Joulu on taas, Asikkalan puiset rattaat jne...

Kokeile kuinka monta laulua itse keksit tällä sointukululla.

Lisää tietoa soinnutuksesta ja sijaissoinnutuksesta löytyy netistä ja teoriakirjoista. Kuitenkin käytäntö opettaa parhaiten. Kannattaa aloittaa etsimällä sointuja tuttuihin helppoihin lauluihin. Pikkuhiljaa melodiasta alkaa kuulua soinnut yhä selkeämmin ja nopeammin. Sitten vaan jameihin komppailemaan!

Mistä on musiikki tehty?

Teksti: Roope Aarnio
Piirros: Veera Juutinen

Musiikin teoriaa harrastajille ja kiinnostuneille kuuntelijoille

Sointumerkkejä tulkitsemaan

Reaalisointumerkintä eli pohjasävelmerkintä, on yleistynyt pop- ja jazz-musiikista myös kansanmusiikin pariin. Kansanmuusikot komppaavat ja tämmäävät useimmiten juuri reaalisointumerkkejä seuraten. Reaalisointujen merkintätavoissa on erilaisia käytäntöjä ja tulkintamahdollisuuksia, mutta pääosin säännöt ovat yksiselitteiset.

Kansanmusiikin säestyksessä yleensä riittää, että osaa kolmi- ja nelisoinnut, koska harmonian olennaisin informaatio löytyy niistä. Pohjasävel (1.) on tärkein, koska se kertoo soinnun asteen. Soinnun laadun määräävät terssi (3.) ja septimi (7.), joita kutsutaan myös karaktäärisäveliksi. Kvintillä (5.) on merkitystä, varsinkin jos se on muunnettu. Muut lisäsävelet värittävät sointua, mutta eivät ole välttämättömiä. Usein kuitenkin esimerkiksi melodia kulkee soinnun lisäsävelillä. Kansanmusiikissa sus4-, sus2, add9- tai add11 -soinnut ovat myös runsaassa käytössä. Näitä esiintyy, kun esimerkiksi busukin tai kitaran soittaja antaa yläkielten helistä vapaana vaihdellessaan alemmilla kielillä pohjasointua.

Nuotteja lukiessa törmää toisinaan laajempiinkin reaalisointumerkkeihin, mutta merkkien idea on kuitenkin yksinkertainen. Iso kirjain tarkoittaa soinnun pohjasäveltä ja duurikolmisointua. Pieni m-kirjain tarkoittaa mollisointua. Numerot kertovat soinnun lisäsävelet ja niitä täydentämään on muutamia kirjainlyhenteitä ja symboleja.

Oppaan reaalisointumerkkien tulkitsemisesta löydät osoitteesta: www.kansanmusiikki-lehti.fi/teoria

Reaalisointujen sävelet

Oheisessa kaaviossa on vanha tuttu pianokampa, johon on merkitty soinnun lisäsävelet. Jokaisesta laatikosta voi valita yhden sävelen ja kokeilla minkälaisia sointuja saa aikaiseksi. Samalla tavalla kitaran otelautakaavioista voi rakennella omia sointuja. Jokaiselta kieleltä voi valita haluamansa sävelen. Vaihtoehtoja ja käännöksiä on tietysti lukematon määrä, mutta näillä pääsee jo hyvin alkuun eikä komppausinto laannu ainakaan monimutkaiselta tuntuvan sointumerkin takia. Lisäsäveliä voi sovitella koska tahansa myös tuttujen ja yksinkertaisten sointujen päälle. Niillä saa lisää värejä musiikkiin ja syksyn harmauteen.

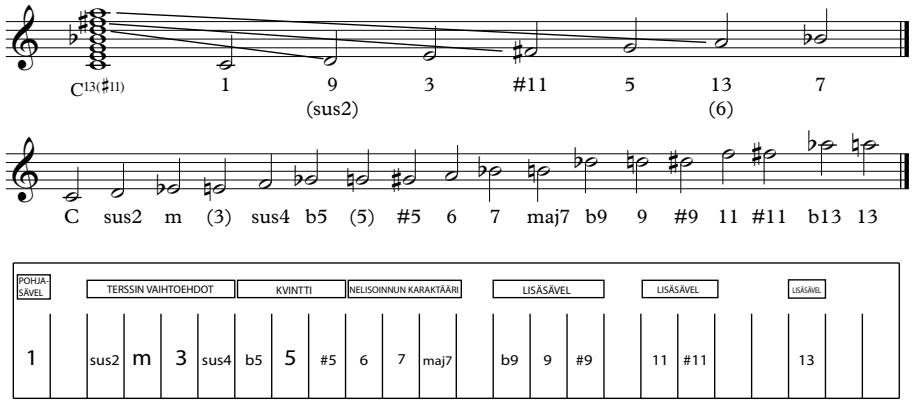

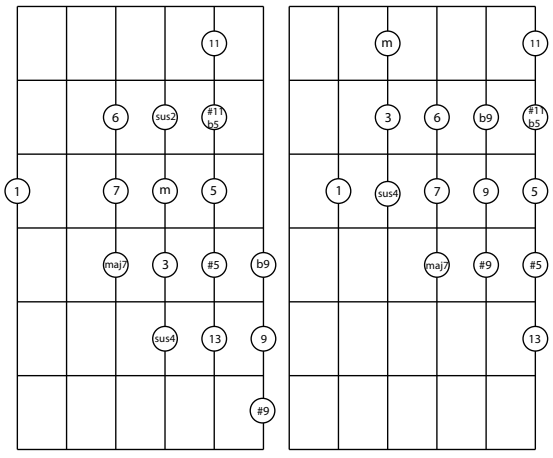

Sointumerkkien selityksiä:
sus2 = terssi korvataan asteikon 2. sävelellä
sus4 = terssi korvataan asteikon 4. sävelellä
b5 tai -5 = kvintti alennetaan
#5 tai +5 tai aug5 = kvintti ylennetään
maj7 = kolmisointuun lisätään suuri septimi
add = sointuun lisättävä mikä tahansa sävel
omit3 (tai no3) = sointu josta puuttuu terssi
o7 (tai dim7) = vähennetty nelisointu, jossa pelkkiä pieniä terssejä
ø7 (m7b5) = puolidimi, molliseiskasointu jossa on vähennetty kvintti
/ (kauttaviiva) bassosävel jokin muu kuin soinnun pohjasävel, esim C/G
Lisää selityksiä löytyy lehden nettisivulta: www.kansanmusiikki-lehti.fi

Lisäsävelien numeroita ajatellessa on hyvä tietää seuraavat asiat:

- peruslähtökohtana on miksolyydinen asteikko, eli duuri jossa on alennettu 7.aste
- soinnut rakentuvat terssipinoista (1.-3.-5.-7.-9.-11.-13.)
- kun terssipinoa jatkaa oktaavin yli, tulee mukaan numeroita kuten 9, 11 ja 13, jotka ovat samoja asteikon säveliä kuin 2, 4, ja 6, vaikkakin eri oktaavialassa
- suurempi numero pitää yleensä sisällään pienemmät numerot, esim C9 soinnussa on viisi säveltä (1,3,5,7,9 = C,E,G,Bb,D)
- soinnun perussäveltä, terssiä ja kvinttiä ei erikseen merkitä tai numeroida
- laajoista soinnuista voi usein jättää kvintin pois, mikäli sitä ei ole ylennetty tai alennettu

Mikä sinua askarruttaa musiikin teoriassa? Laita kysymys tai kommentoi tähän astisia teoria-sarjan osia osoitteeseen lehti@kansanmusiikkiliitto.fi tai Kansanmusiikki-lehti, Halkosuontie 93 A, 00660 Helsinki.

Mistä on musiikki tehty?

Teksti: Roope Aarnio
Piirros: Veera Juutinen

Musiikin teoriaa harrastajille ja kiinnostuneille kuuntelijoille

Stemman kirjoitus

Ennen puhuttiin sekundeerauksesta, jota taitavimmat pelimannit pystyivät tekemään lennosta soittaessaan jonkun toisen kanssa. Nykyään puhutaan stemmasoitosta, toisesta äänestä tai säestyksestä. Kyseessä on sovituksellinen ilmiö, joka lisää musiikkiin harmoniaa ja suuruuden tuntua.

Suomalainen kansanmusiikki on enimmäkseen ollut yksiäänistä laulua tai instrumentaalimusiikkia. Varsinainen säestäminen ja yhtyesoitto on suhteellisen uusi ilmiö. Sekundeerausta on harrastettu, jos paikalla oli useampi melodiasoittaja samaan aikaan. Alunperin se oli tapa säestää, tukea melodiaa, harmoniaa ja rytmiä. Nyt keskitytään yksiäänisen stemman, eli toisen äänen säveltämiseen. Se saattaa tuntua vaikealta asialta, mutta on pohjimmiltaan melko yksinkertaista puuhaa. Tässä on ohjeita alkuun pääsemiseksi

Esimerkki kappaleena Vesivehmaan jenkka

Esimerkki 1
- alapuolinen seksti

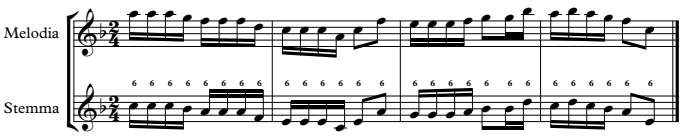

Terssistemma, esimerkki 1

Mille tahansa melodialle voi soittaa terssistemmaa. Saman sävellajin säveliä melodian mukaisesti, terssin (3. sävel) tai sekstin (6. sävel) päästä, ylä- tai alapuolelta. Yläpuolinen terssi on sama sävel kuin alapuolinen seksti, mutta eri oktaavissa, ja yläpuolinen seksti on myös alapuolinen terssi. Siksi voidaan kansankielellä nimittää ilmiötä pelkästään terssistemmaksi. Joskus yläpuolinen stemma saattaa ryöstää melodian asemaa, joten silloin kannattaa pysytellä melodian alapuolella.

Esimerkki 2
- soinnut huomioon
- terssi- ja sekstistemmat

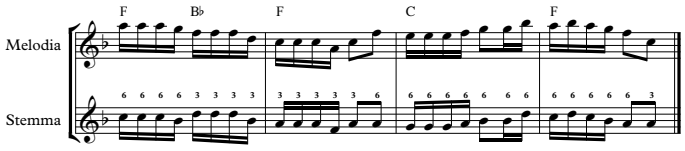

Soinnut huomioon, esimerkki 2

Ongelmia saattaa ilmetä terssistemmassakin, kun otetaan soinnut huomioon. Jos melodiasävel on soinnun kvintti (5.), on yläpuolinen terssi soinnun 7. sävel, joka ei välttämättä sovi yhtä hyvin, kuin esimerkiksi alapuolinen terssi. Terssi- ja sekstistemmat saa kyllä istumaan, kunhan vain muistaa varmistaa että sävelet sopii myös sointuun. Yleensä aina jompi kumpi vaihtoehto käy.

Vahvat ja heikot tahdinosat

Sointusävelien sopivuus on tärkeintä vahvoilla tahdinosilla. Heikoilla tahdinosilla ei haittaa, vaikka stemma ei aina osuisikaan soinnun sävelelle, kunhan eteneminen on luontevaa. Pelimannimusiikissa myös tanssittavuus on keskeinen asia, joten rytmi kannattaa huomioida stemmassakin. Joskus esimerkiksi takapotkuja voi korostaa kirjoittamalla toinen ääni kvintin (5. sävel) tai kvartin (4. sävel) päähän melodiasta, kuitenkin soinnut huomioiden. Usein äänenkuljetuksessa vältellään kvinttejä ja kvartteja, mutta kansanmusiikin tyyliin ne sopivat hyvin.

Esimerkki 3
- itsenäisyys, aktiivisuus
- tyylinmukaisuus, tahdinosat

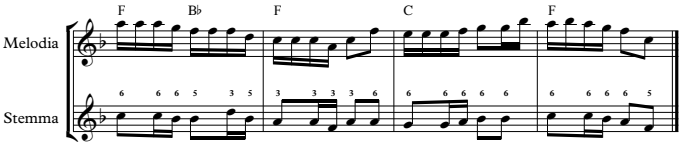

Stemman itsenäisyys, esimerkki 3

Yksi tärkeä piirre hyvässä stemmassa on sen itsenäisyys. Toisen äänen tulee olla yksinäänkin soitettaessa luontevan kuuloinen. Vaikka stemman yksittäisistä sävelistä osa ei ihan melodiaan sopisikaan, on luontevasti etenevä linja silti parempi vaihtoehto kuin sinne tänne poukkoilevat soinnun sävelet.

Stemman aktiivisuus, esimerkki 3

Jos melodia on kovin liikkuva, on parempi pitää stemma rauhallisempana. Riittää kun liikutaan pienillä hypyillä, hitaammilla aika-arvoilla ja vahvoilla tahdinosilla. Kuitenkin on hyvä myös varioida stemmaa. Liian pitkään samalla kaavalla etenevä stemma kuulostaa mekaaniselta ja tylsältä. Välillä kannattaa vaihdella terssistemmasta pitkiin sointusäveliin ja takaisin.

Tyylinmukaisuus

Stemmaa tehdessä on syytä muistaa tyylinmukaisuus. Fuugamainen polyfonia ei välttämättä palvele tarkoitustaan pelimannikappaleessa yhtä hyvin, kuin takapotkuja puntilla korostava ja vapaiden kielten pariääniä hyödyntävä viulustemma.

'Toisen äänen kirjoittaminen vaatii tietysti paljon harjoittelua. On sävellettävä, soitettava ja kuunneltava stemmoja mahdollisimman usein. Siten oppii, mikä toimii parhaiten. Voit jatkaa Vesivehmaan jenkan stemmaa kappaleen loppuun asti. Melodia on varmasti tuttu.

Mikä sinua askarruttaa musiikin teoriassa? Laita kysymys tai kommentoi tähän astisia teoria-sarjan osia osoitteeseen lehti@kansanmusiikkiliitto.fi tai Kansanmusiikki-lehti, Halkosuontie 93 A, 00660 Helsinki.